

1. přednáška

Neziskový sektor a neziskové organizace v národním hospodářství

Ing. Karin Gajdová, Ph.D.

Ekonomika neziskových organizací

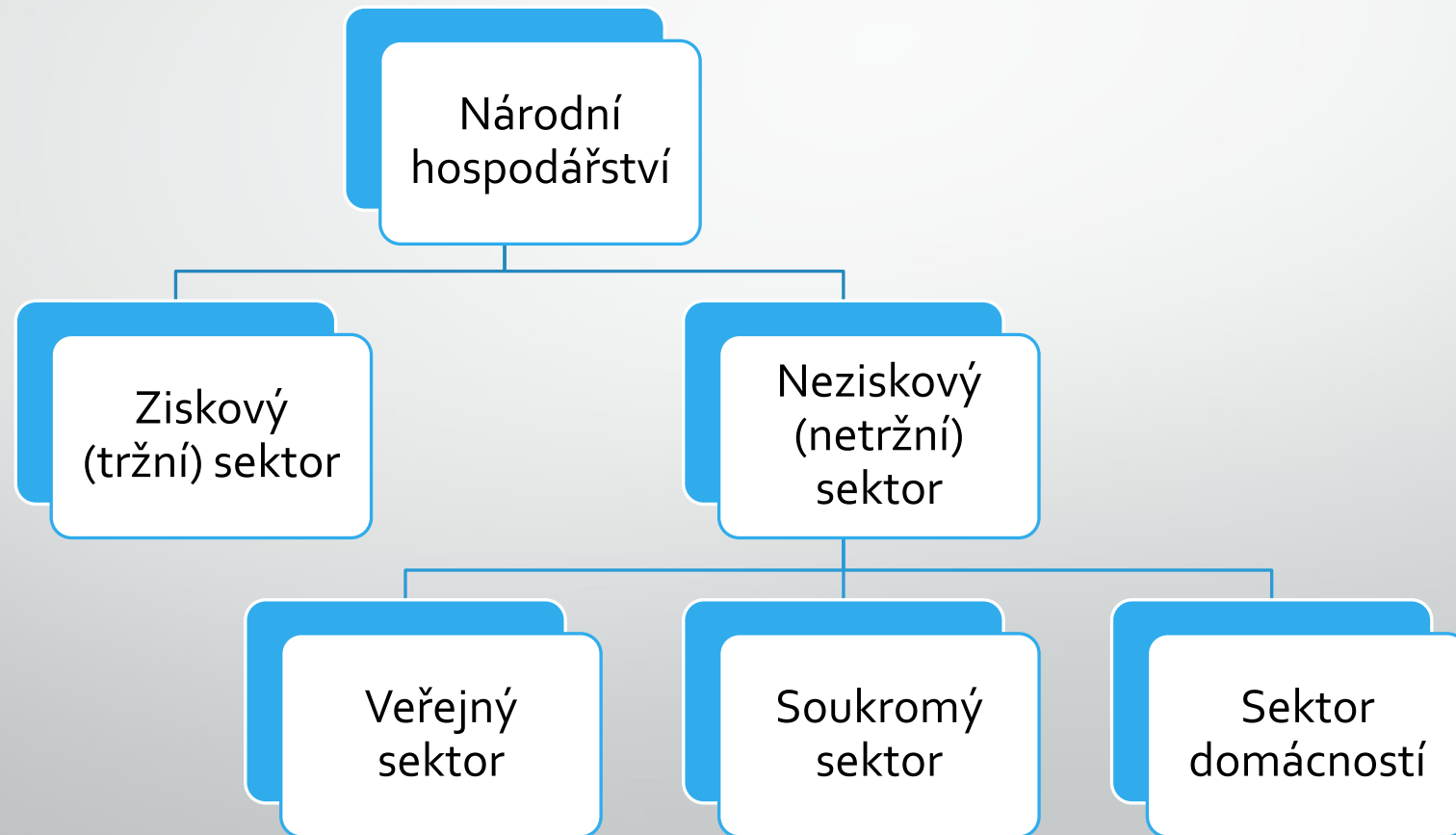
Struktura přednášky

- Vymezení neziskového sektoru
 - podle principu financování
 - podle Pestoffa
- Opodstatněnost existence neziskových organizací
- Brzdy svobody sdružování
- Teorie neziskových organizací

Vymezení prostoru v národním hospodářství

- Pochopení principů, na kterých neziskové organizace fungují a proč vlastně existují → důležité znát vymezení prostoru, který je jim určen v rámci **národního hospodářství**.
- Tedy **vymezení mantinelů, ve kterých mohou vyvíjet svou činnost** a při tom plnit svá poslání ve vztahu k občanské společnosti, kterou pomáhají sbližovat, kultivovat a ve které podporují demokratické principy jejího fungování.
- V odborné literatuře je uváděna celá řada kritérií, podle kterých je možné národní hospodářství členit.
 - podle principu financování
 - čtyřsektorové členění podle Pestoffa.

Členění národního hospodářství podle principu financování

Ziskový (tržní) sektor

- Část národního hospodářství, která je financována z prostředků získaných **subjekty ziskového sektoru z prodeje statků**, které buď produkují, nebo distribuují, a to za tržní cenu, která se na trhu vytváří na základě vztahu nabídky a poptávky
- **Cílem** ziskového sektoru a tudíž i organizací, které v jeho rámci fungují je **ZISK**

Neziskový (netržní) sektor

- Část národního hospodářství, ve které subjekty v ní fungující a produkující statky získávají prostředky pro svoji činnost cestou **přerozdělovacích procesů**, jejichž principy jsou podrobně popsány a zkoumány prostřednictvím veřejných financí
- **Cílem** neziskového sektoru není zisk ve finančním vyjádření, ale přímé dosažení užitku, který má zpravidla podobu **veřejné služby**
- Řada předností, ale i řada problémů

Neziskový (netržní) sektor se dělí dále:

- Veřejný sektor
- Soukromý sektor
- Sektor domácností

Neziskový veřejný sektor

- část neziskového sektoru, která je **financována z veřejných financí**
- je řízen a spravován veřejnou správou
- rozhoduje se v ní veřejnou volbou a podléhá veřejné kontrole
- cílem je **poskytování veřejné služby**

Neziskový soukromý sektor

- také znám jako „třetí sektor“
- část národního hospodářství, která je **financována ze soukromých financí** (ale příspěvek z veřejných financí se nevylučuje), tedy financí soukromých fyzických a právnických osob, které se rozhodly vložit své soukromé finance do konkrétní, předem vymezené produkce nebo distribuce statků, aniž by očekávaly, že jim tento vklad přinese finančně vyjádřený zisk
- **cílem není zisk, ale přímý užitek**

Sektor domácností

- má v rámci národního hospodářství významnou roli svým začleněním do **koloběhu finančních toků a vstupem na trh produktu, faktorů a kapitálu**
- z pohledu teorie a praxe ekonomiky a řízení neziskových organizací má tento sektor **význam pro formování občanské společnosti**, jejíž kvalita je určující zpětně pro kvalitu těchto organizací.

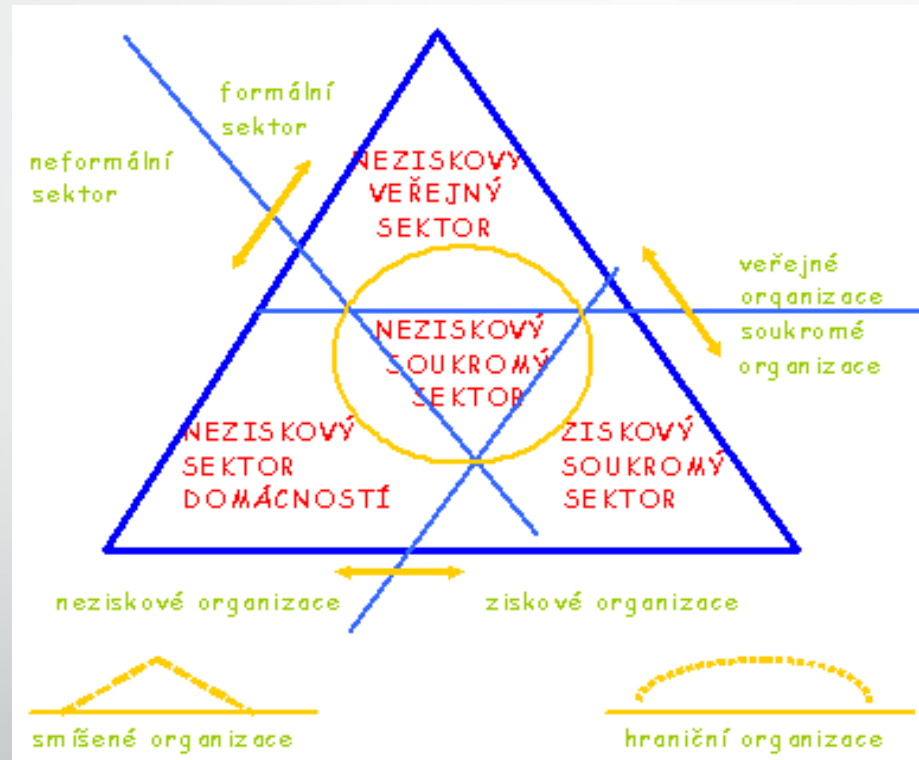
Členění národního hospodářství dle Pestoffa

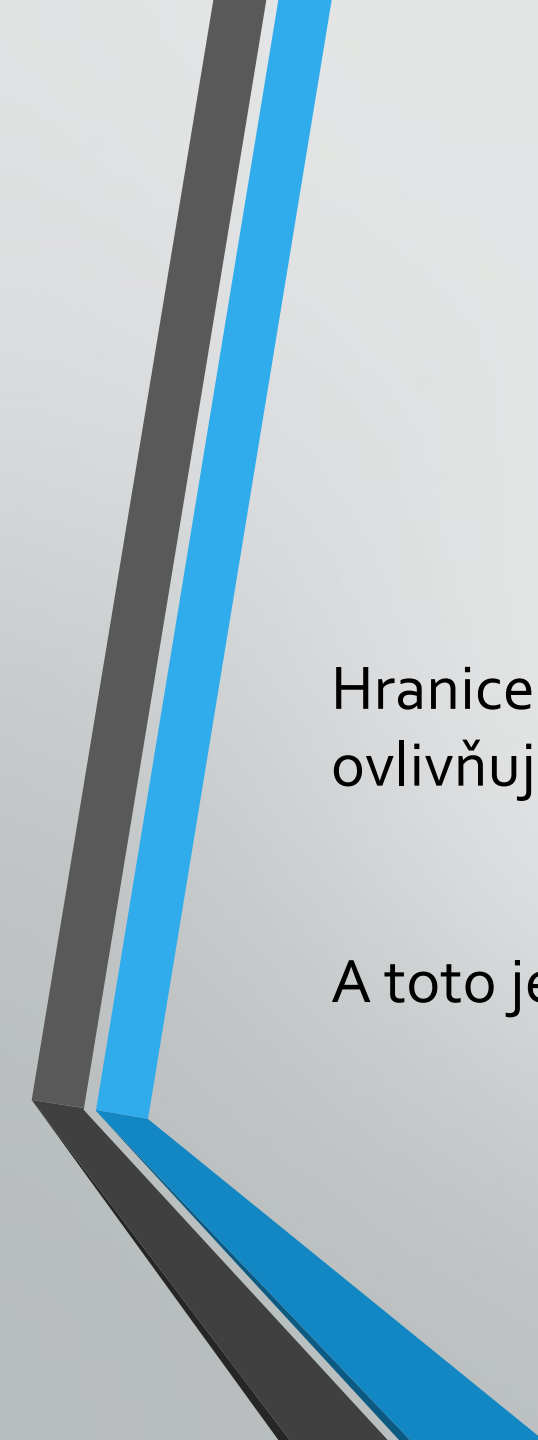
- švédský ekonom Victor A. Pestoff → **plocha trojúhelníku**
- výhodou tohoto uspořádání je mimo jiné i to, že se z konečné podoby trojúhelníku dají vyčíst základní charakteristiky organizací, které v jednotlivých sektorech působí.
- *rozklad jednotlivých ploch má jen symbolický význam, velikosti ploch by mohly být kvantifikovány jen při zajištění určitých statistických údajů*

Pestoff člení plochu trojúhelníku dle 3 kritérií:

- vlastnictví – sektor veřejný a sektor soukromý
- financování – sektor ziskový a neziskový
- míra formalizace – sektor formální a neformální

Členění dle Pestoffa

Hranice mezi sektory jsou velmi neurčité, jednotlivé faktory se navzájem ovlivňují a dokonce prolínají.

A toto je právě **realita. Smíšené a hraniční organizace.**

Vztah STÁT (VLÁDA) X TŘETÍ SEKTOR (NEZISKOVÝ SOUKROMÝ SEKTOR)

- Vztahy mezi těmito sektory mají např. formu přesunu finančních zdrojů, ať už formou dotací, grantů, anebo nepřímou cestou formou daňových úlev.
- Stát samozřejmě i tento sektor ovlivňuje regulačními opatřeními.

Vztah SOUKROMÝ ZISKOVÝ SEKTOR X TŘETÍ SEKTOR (NEZISKOVÝ SOUKROMÝ SEKTOR)

- Vztahy organizací třetího sektoru k soukromému ziskovému sektoru mohou mít např. formu „sponzorství“.
- Oba tyto typy organizací mohou být vzájemnými konkurenty co se týče hlavní činnosti, ale také např. co se týče získávání zdrojů z veřejných rozpočtů.
- Konkurenční firmy se mohou např. domáhat podobných výhod (např. daňových), jako přísluší jejich neziskovým protihráčům.

Vztah DOMÁCNOSTI X TŘETÍ SEKTOR (NEZISKOVÝ SOUKROMÝ SEKTOR)

- Domácnosti, resp. neformální sektor, jsou do činnosti organizací také velmi úzce zapojeny neboť jsou pro třetí sektor **životně důležitým zdrojem**.
- Zásobníkem **peněžních prostředků**, ale především **dobrovolníků**, bez jejich participace (účasti) by se třetí sektor nikdy nemohl plně rozvinout.
- Navíc má neformální sektor **roli klienta**, který nakupuje a spotřebovává služby poskytované třetím sektorem, ale také platí členské, popř. uživatelské poplatky a hlavně přispívá na tento sektor svými daněmi.

Sektor	Charakteristika organizací
Ziskový (tržní) soukromý sektor	Ziskové, formální, soukromé (privátní)
Neziskový veřejný sektor	Neziskové, formální, veřejné
Neziskový soukromý sektor	Neziskové, formální, soukromé
Sektor domácností, neziskový	Neziskové, neformální, soukromé

Občanská společnost

- Jedná se o **abstraktní pojem**, zahrnující veškeré organizace, sdružující občany na dobrovolné bázi
- **organizované aktivity občanů, které nejsou spojeny se státními strukturami nebo komerčními organizacemi.**
- „Občanská společnost je přechodnou oblastí umístěnou mezi státem a rodinou, která obsahuje organizované skupiny či sdružení, které jsou oddělené od státu, těší se jisté míře autonomie ve vztahu k státu a jsou vytvořené dobrovolně členy společnosti s cílem ochraňovat nebo rozšiřovat svoje zájmy, hodnoty nebo identity.“

Rozdíl mezi neziskovým veřejným sektorem a neziskovým soukromým sektorem

- neziskové organizace působící ve **veřejném neziskovém sektoru** zabezpečují převážně realizaci výkonu veřejné správy (organizační složky státu a územních celků a některé příspěvkové organizace)
- neziskové organizace působící v **soukromém neziskovém sektoru** stojí převážně mimo dosah veřejné správy.

Opodstatněnost existence neziskových organizací

- **Opodstatnění veřejných neziskových organizací** je dáno jejich posláním, tj. podílením se na výkonu veřejné správy na úrovni státu, regionu či obce.
- **Opodstatnění soukromých neziskových organizací** vychází z principu sebeřízení společnosti, což představuje schopnost určitého společenství lidí žijících a spolupracujících ve vymezeném prostoru organizovat a vzájemně usměrňovat své jednání. Jde o podílení se na veřejné politice v rámci občanské společnosti.

Svoboda sdružování

svoboda sdružování (tedy opodstatnění existence těchto organizací) se tak stává jednou ze základních svobod demokratického státu

Opodstatnění svobody sdružování

Konkrétně lze opodstatnění svobody sdružování shrnout do následujících šesti bodů:

1. Svoboda sdružování je vyrovnávacím závažím principu demokracie.
2. Svoboda sdružování jako forma účasti na moci.
3. Svoboda sdružování jako podpora většiny ostatních svobod
4. Svoboda sdružování jako faktor společenských novot
5. Svoboda sdružování jako faktor výchovy občanů
6. Svoboda sdružování jako prostředek obrany a podpory.

1) Svoboda sdružování je vyrovnávacím závažím principu demokracie

- Demokracie neexistuje bez vyrovnávacího závaží.
- V demokratickém systému mohou vytvářet sdružení hradbu proti zneužívání moci.
- V demokratických státech je poznání významu sdružování poznáním základním.
- Vývoj všeho ostatního poznání záleží na vývoji tohoto základního poznání.

2) Svoboda sdružování jako forma účasti na moci

- Nutné zapojit občany do výkonu státu i jinými cestami, než je volební právo.
- **Soukromé organizace mohou v tomto rámci lépe pomáhat státu naplňovat jeho vlastní poslání.**
- Jsou zprostředkovateli **mezi vůlí občanů podrobených státní správě a službami státu**. Svěřením výkonu určité části státní moci soukromým sdružením dává možnost řídit určitou činnost svými nejbližšími adresáty.
- *Např. profesní komory, myslivecká či rybářská sdružení.*

3) Svoboda sdružování jako podpora většiny ostatních svobod

- izolovaný jedinec může mít jen nesnadno užitek z většiny občanských svobod
- Jak by třeba mohli mít občané prospěch ze svobody tisku, kdyby se nesdružovali za účelem vydávání časopisu?
- Pro výkon většiny občanských svobod je tak sdružení téměř nezbytným rámcem.

4) Svoboda sdružování jako faktor společenských novot

- Státní aparát se přizpůsobuje požadavkům společnosti se zpožděním. Táhne k tomu, aby uspokojil potřeby včerejška spíše než ty, které se projevují v současnosti.
- **Spontánností svého vytváření jsou soukromé neziskové organizace přímo spojeny s aktuálními starostmi občanů.**
- Proto velmi často předchází akce dobrovolného sdružení akci veřejné správy.
- **Soukromé neziskové organizace jsou faktorem inovace.** Vyjadřují novou potřebu, na kterou stát musí vzít postupně zřetel.

5) Svoboda sdružování jako faktor výchovy občanů

- Dobrovolné neziskové organizace jsou místy, kde se občané vychovávají a motivují pro společné, ale i veřejně prospěšné potřeby a cíle.
- Jsou **školami občanské uvědomělosti** a členové v nich získávají vysokou školu života a získávají kompetence, které jim umožňují vést profesionální dialog s veřejnou správou.

6) Svoboda sdružování jako prostředek obrany a podpory

- Svoboda sdružování není určena pouze k tomu, aby podporovala, či pěstovala altruismus.
- Většina členů soukromých neziskových organizací má starost i o řešení problémů, které jsou jim vlastní: např. získat určitou materiální výhodu, formovat určitý postup v rozvoji své organizace apod.
- Mohou v organizaci hledat i podporu pro svoje osobní a skupinové záležitosti pro svoji profesi.
- *Altruismus=moderní označení postoje a jednání, která sledují prospěch druhého člověka (protiklad = egoismus)*

Brzdy svobody sdružování

- **Konkurence vůči vládnoucí moci.** Především jde o neziskové organizace typů politických stran, církví a náboženských společností, ekologických iniciativ či profesních komor a odborů.
- **Riziko dát „do hry“ demokratické svobody.** Jde o nalezení dělící čáry mezi ještě demokratickými cíli organizace a již nedemokratickými (fašismus, komunismus, zcestné náboženské společnosti apod.)
- **Obava státní moc z růstu nezcizitelného majetku soukromých neziskových organizací.** V tomto případě se stát snaží legislativními opatřeními zabezpečit, aby majetek těchto organizací za všech okolností sloužil účelu (poslání), pro který byla organizace založena.
- **Riziko zkostnatění činnosti organizace.** Rizikem je sklon k monopolizaci činnosti, k centralizaci moci v jedněch rukou apod.
- **Triumf zájmů jednotlivců nad zájmy obecnými.** Může jít o případ selhání kontrolní činnosti uvnitř organizace, případně nedostatkem vyplývajícím z legislativy.

Základní teorie neziskových organizací

1. Teorie vládních a tržních selhání
2. Teorie informační asymetrie
3. Teorie státu blahobytu
4. Teorie vzájemné závislosti

Teorie vládních a tržních selhání

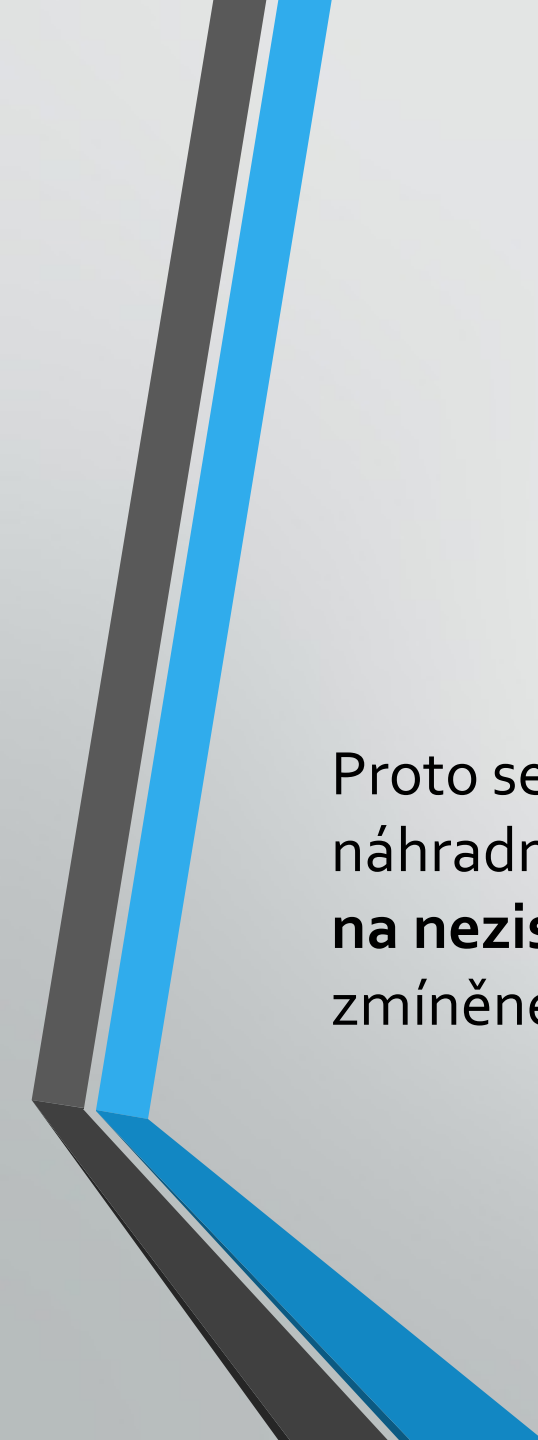
veřejný statek, který je vzhledem ke svým objektivním charakteristikám vyloučen z tržního mechanismu.

→

Toto selhání je kompenzováno činností státu.

→

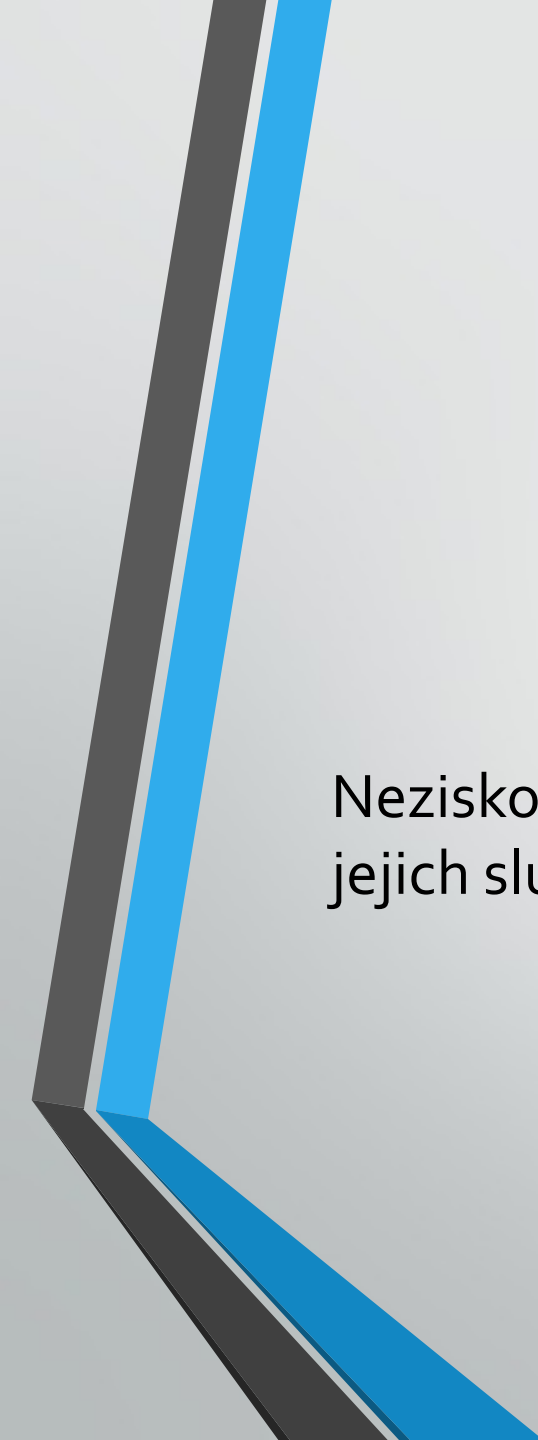
Demokratický politický systém má tendenci vyhovět především tzv. **voliči mediánovi**, což znamená, že stále přetrvává neuspokojená poptávka po veřejných statcích ze strany určitých menšinových skupin. → **Selhání státu**

Proto se tedy spotřebitelé, jejichž potřeby nejsou uspokojovány ani trhem, ani náhradním mechanismem státního zabezpečování veřejných statků, **obracejí na neziskové organizace**, které jim v mnoha případech mohou pomoci zmíněné potřeby uspokojit.

Teorie informační asymetrie

- Podstatou je selhávání smluvních vztahů, vycházející z informační asymetrie.
- Tím se rozumí situace, kdy spotřebitelé postrádají dostatek informací k dokonalému posouzení kvality statků či služeb, které nakupují.
- Spotřebitelé si uvědomují svůj „informační handicap“, proto se snaží najít takového nabízejícího, který skýtá jisté záruky čestného jednání.
- Za takovéto „fair“ nabízející bývají považovány právě neziskové organizace a to vzhledem k tomu, že jejich hlavním cílem není maximalizace zisku.

Neziskové organizace mají jistý status „důvěryhodnosti“, neboť spotřebitelé jejich služeb vědí, že jejich motivy jsou jiné, než je dosahování zisku.

Teorie státu blahobytu

- Podstatou tohoto přístupu je pohled na neziskové organizace jako na něco, **co by mělo patřit spíše historii.**
- Dle této teorie by třetí sektor měl postupně **ztrácet své postavení vlivem zdokonalování a růstu tržních vztahů na jedné straně a posilováním odpovědnosti státu na straně druhé.**

Teorie vzájemné závislosti

1. strana – závislost státu na neziskových organizacích

- neziskové organizace často reagují mnohem rychleji na potřeby lidí, jsou aktivní v určitých oblastech dříve, než jsou tyto oblasti vnímány státem.
- stát tak může využít výsledků práce neziskových organizací pro své vlastní aktivity.
- **neziskové organizace do role průkopníků.**

2. strana – závislost neziskových organizací na státu

- spolupráce mezi státem a neziskovým sektorem, která spočívá v **omezených možnostech neziskových organizací.**
- Někteří autoři pro tuto situaci používají termín „selhání neziskových organizací“.

Selhání neziskových organizací

- Problém neziskových organizací **sehnat a nashromáždit potřebné a dostatečné zdroje pro své aktivity.**
- Existuje mnohdy **nebezpečná tendence některých neziskových organizací míjet se se svým posláním**, popř. míjet se s potřebami na straně poptávky.
- **Problém s neodborností pracovníků NO.** Na toto selhávání bývá často upozorňováno dokonce i z řad, samotných neziskových organizací. Dochází k němu tehdy, nedisponují-li organizace dostatečně odbornými pracovníky či členy.
- Další problém je spojen s **nedostatečností samotných neziskových organizací.** Ani neziskové organizace nejsou schopny pokrýt v dostatečné míře či kvalitě všechny existující potřeby a jejich odstíny.